

DİNÎ YÖNELİMLER VE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNE YÖNELİK TUTUMLAR: SİVAS ÖRNEĞİ*

Ayşe ÇAĞRICI ZENGİN**
Zafer CİRİNLIOĞLU***

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 26 Nisan 2022, **Kabul Tarihi:** 20 Eylül 2022, **Yayın Tarihi:** 30 Eylül 2022, **Atıf:** Zengin, Çağrı, A., Cırhinlioğlu, Z. "Dinî Yönelimler ve Toplumsal Cinsiyet Rollerine Yönelik Tutumlar: Sivas Örneği". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 22/2 (Eylül 2022): 1087-1118. Katkı Düzeyi: 1. Yazar: % 50 - 2. Yazar: % 50 3. Yazar: % 30.

<https://doi.org/10.33415/daad.1109420>

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 26 April 2022, **Accepted:** 20 September 2022, **Published:** 30 September 2022, **Cite as:** Zengin, Çağrı, A., Cırhinlioğlu, Z. "Religious Orientations and Attitudes Towards Gender Roles: Example of Sivas". *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 22/2 (September 2022) 1087-1118. Contribution Level: Author 1: % 50 - Author 2: % 50.

<https://doi.org/10.33415/daad.1109420>

Öz

Dinî yönelimlerin toplumsal cinsiyet ayrımcılığına etkisini Sivas örneği üzerinden ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışma, bir alan araştırmasına dayanmaktadır. Araştırmaya Sivas ilinin merkez ve dört ilçesinden 600 hane halkı

* Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, Prof. Dr. Zafer Cırhinlioğlu danışmanlığında hazırlanan, "Dindarlık ve Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı" adlı tezden üretilmiştir. Cumhuriyet Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (CÜBAP) biriminden finansman desteği alınmıştır. (EDB-040) IX. Ulusal Sosyoloji Kongresi'nde sunulan "Dindarlık ve Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı" başlıklı tebliğde sunulan veriler, ek ölçme araçları, analiz yöntemleri ve sonuçlarla genişletilmiştir.

** Sorumlu Yazar Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Sinop, Türkiye, aysecagrici@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5642-4660>.

*** Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Sivas, Türkiye, cırhin@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9813-8806>.

katılmıştır. Ölçme araçları “Dini Yönelim Ölçeği”, “Dinsel Fundamentalizm Ölçeği” ve “Toplumsal Cinsiyet Roller Tutum Ölçeği”nden oluşmaktadır. Araştırma hipotezleri, karmaşık araştırma problemini sistematik ve kapsamlı bir şekilde, tek bir süreçte ele almayı mümkün kılan “Yapısal Eşitlik Modellemesi” kurularak test edilmiş ve iki temel sonuca ulaşılmıştır: İlk sonuca göre içsel dinî yönelim, dinsel fundamentalizmi pozitif ve anlamlı şekilde yordamaktadır. İkinci sonuca göre dinsel fundamentalizm, toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili eşitlikçi tutumları negatif ve anlamlı biçimde yordamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, İçsel Dinî Yönelim, Dışsal Dinî Yönelim, Dinsel Fundamentalizm, Toplumsal Cinsiyet Rol Tutumları.

Religious Orientations and Attitudes Towards Gender Roles: Example of Sivas

Abstract

This study, which was carried out to reveal the Sivas example of the effect of religious orientations on gender discrimination, is based on field research. 600 households from the center and four districts of Sivas province participated in the field study. The measurement tools consist of the “Religious Orientation Scale,” “Religious Fundamentalism Scale”, and “Gender Roles Attitude Scale”. The research hypotheses were tested by establishing “Structural Equation Modeling”, which makes it possible to address the complex research problem systematically and comprehensively in a single process, and two main results were reached: According to the first result, intrinsic religious orientation positively and significantly predicts religious fundamentalism. According to the second result, religious fundamentalism predicts egalitarian attitudes about gender roles negatively and significantly.

Keywords: Sociology Of Religion, Intrinsic Religious Orientation, Extrinsic Religious Orientation, Religious Fundamentalism, Gender Roles Attitudes.

Giriş

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının başlıca kaynağı olan ataerkil kültür, pek çok sosyal olgu ve aidiyetin kültürel çerçevesini belirlemektedir. Toplumsal cinsiyet, toplumun kadın ve erkek bireyden beklentilerini ve insana atfedilen özelliklerdeki bir kutuplaşmayı ifade eder.¹ Ataerkil kültür, bu kutuplaşmaya dayanan hiyerarşik düzenin kökleşmesinin, toplumdaki kurumlar ve bireyler tarafından sürdürülmesinin koşullarını yaratmaktadır. Kadın ve erkeğe toplumsal ve kültürel olarak atfedilen özellikleri ifade eden toplumsal cinsiyet kalıpları, kadınların ve erkeklerin davranışlarını sınırlandırırken² toplumdaki gelen onaylama ya da kınama biçimindeki tepkiler, cin-

¹ Ivan Illich, *Gender*, çev. Ahmet Fethi (Ankara: Ayraç, 1996), 24.

² Zehra Dökmen, *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar* (İstanbul: Remzi, 2012), 107.

siyetlere atfedilen kalıpların devamını sağlamaktadır.³ Günümüzde bu kalıpları dönüştürmeye yönelik pek çok imkân bulunsa da kurumsal ilişkilerden gündelik yaşam pratiklerine, zaman ve mekânın düzenlenmesinden ilgi ve beğenilere kadar insana ve topluma dair her şey, ataerkil kültürün birer ögesi olmaya devam etmektedir. Ataerkil kültürün bu kutuplaştırıcı karakterine dikkat çeken Simone de Beauvoir, cinsler arasındaki ayrımın kültürel yönünü vurgulamıştır.⁴ Donovan'a göre de kadını erkeğin karşısında, "öteki" olarak kuran etmenler arasında en önemlileri kültürel olanlardır.⁵ Bu açıdan toplumsal cinsiyet kalıpları, belirli bir kültürde kadın ve erkeğe atfedilen davranış biçimleri, roller ve sorumluluklar olarak tanımlanmaktadır.⁶ Cinsiyet eşitsizliği ise iktidar dağılımı cinsiyete göre belirlendiğinde ortaya çıkmaktadır.⁷ Dinî yönelimlerin –yalnızca ilahi değil, toplumsal ve kültürel içeriğe sahip oldukları düşünülürse–⁸ bu süreci besleyen unsurlar arasında oldukları söylenebilir. Bu durumun neden ve sonuçları, dinin kutsal kaynaklarından ziyade kutsal-dışı olanla yakın ilişkisinde aranmalıdır. Nitekim cinsiyet (*sex*), bireyin biyolojik olarak kadın ya da erkek oluşunu ifade ederken, toplumsal cinsiyet (*gender*), kutsala/yaradılışa ya da biyolojik farklılıklara değil, kültürel olarak belirlenmiş kadınlık ve erkeklik kalıplarına dayanmaktadır.⁹ Dolayısıyla söz konusu ilişki ve etkileşimde iki olguyu birbirlerinden ve diğer sosyal olgulardan özerk, evrensel kategoriler olarak düşünmek yerine ikisinin de dünyevi yönlerine odaklanılmalıdır; çünkü cinslere atfedilen farklılıklar doğanın, biyolojinin ya da fitratın bireylere önsel olarak tanımladığı bir kader değildir; dinî kanaatler ve inançlar bütünü ile diğer toplumsal mekanizmalar arasındaki etkileşimlerle ilgilidir.¹⁰ Benzer şekilde dinler dünyevi alanla da etkileşim

³ Yıldız Ecevit, "Üretim ve Yeniden Üretim Sürecinde Ücretli Kadın Emeği", *Toplumsal Araştırmalar Dergisi* 9 (1985), 72-93.

⁴ Simone de Beauvoir, *İkinci Cinsiyet II*, çev. Gülnur Acar Savran (İstanbul: Küy Yayınları, 2021), 435.

⁵ Josephine Donovan, *Feminist Teori*, çev. Aksu Bora vd. (İstanbul: İletişim, 2005), 230.

⁶ Kamla Bhasin, *Toplumsal Cinsiyet Bize Yüklenen Roller*, çev. Kader Ay – Zeycan Sarıhaçoğlu (İstanbul: KDZY, 2015), 14-16.

⁷ Thomas J. Sullivan, *Introduction to Social Problems* (Boston: Pearson Education, 2003), 225.

⁸ Peter L. Berger, *Kutsal Şemsiye-Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları*, çev. Ali Coşkun (İstanbul: Rağbet, 2000), 222.

⁹ Dökmen, *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*, 20; Vehbi Bayhan, "Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet", *Doğu Batı* 16/63 (2013), 147-164; Juliet Mitchell, "Kadın ve Eşitlik", çev. Fatmagül Berktaş, *Kadın ve Eşitlik*, ed. Juliet Mitchell – Ann Oakley (İstanbul: Pencere, 1998), 23-46.

¹⁰ Carol Delaney, *Tohum ve Toprak*, çev. Selda Somuncuoğlu – Aksu Bora (İstanbul: İletişim, 2001), 55.

halindedirler ve kültürün dünyevi öğeleri üzerinde etkiye sahiptirler. Cinsiyet kültürü de dinin etkilediği dünyevi öğelerin merkezindedir. Dinî ve dünyevi kültür arasındaki bu simgesel alışveriş, dinî yönelimleri de farklılaştırabilmektedir. Farklı dinî yönelimler farklı toplumsal cinsiyet algılarını beraberinde getirebilmektedir.

Bu çalışmada içsel, dışsal ve fundamentalist dinî yönelimler ele alınmıştır. Allport ve Ross¹¹ tarafından kavramsallaştırılan içsel ve dışsal dinî yönelim, dinî inancın beraberinde getirdiği düşünce yapısını ve dünya görüşünü vurgular. Bu kavramsallaştırmada, içsel dinî yönelime sahip bireylerde dinî emir ve yasaklara samimiyetle uymanın yanında hoşgörü ve tolerans gibi değerler öne çıkarken, dışsal dinî yönelime sahip bireylerin din-dışı çıkarlar sağlamak amacıyla dine yöneldikleri, farklılıklara karşı görece tahammülsüz oldukları üzerinde durulmaktadır.¹² Zira, bazı kişilerin toplu ibadet mekânlarına gitmelerindeki temel kaygıları Tanrı ile kurdukları içsel münasebetin bir inşası iken diğer bazılarının sosyal ve duygusal destek veya başka dünyevi çıkarlar olabilmektedir.¹³ Dinî yönelimlerin birbirine karşıt bu çift işlevselliği, dinî ve dünyevi alandaki tavır alışlarda kendini göstermektedir.¹⁴ Allport ve Ross içsel dinî yönelimin daha kişisel olduğunu; bu sebeple içsel dindarlarda hoşgörü düzeyinin, dışsal dindarlara göre daha yüksek olabildiğini belirtmektedir.¹⁵

1090 | db

Fundamentalist dinî yönelim, inancın içeriğiyle değil ayrımcılık ve ön yargıyı doğuran düşünce yapılarıyla ilişkilendirilmiştir.¹⁶ Dinsel fundamentalizm, dinin “başlangıcı” ya da “kökeni” kabul edilen bir zamana dönülmesi gerektiği düşüncesini içermektedir. Bu sebeple fundamentalist dindarlık, dinin görece yeni yorumlarına ve sekülerizme karşı katı bir muhafazakârlıkla tanımlanmıştır.¹⁷ Dinî olsun

¹¹ Gordon W. Allport – J. Michael Ross, “Personal Religious Orientation and Prejudice”, *Journal of Personality and Social Psychology* 5/4 (1967), 432-443.

¹² Gordon W. Allport, “The Religious Context of Prejudice”, *Journal for the Scientific Study of Religion* 3/5 (1966), 447-457.

¹³ Allport – Ross, “Personal Religious Orientation and Prejudice”, 434-435.

¹⁴ Abdülvahid Sezen, “Dinsel Fundamentalizm Ölçeğinin Türkçe Çevirisinin Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Dergisi* 30 (2010), 135-147.

¹⁵ Allport – Ross, “Personal Religious Orientation and Prejudice”, 435.

¹⁶ Bob Altemeyer – Bruce Hunsberger, “Authoritarianism, Religious Fundamentalism, Quest, and Prejudice”, *The International Journal for the Psychology of Religion* 2 (1992), 113-133; Abdülvahid Sezen, “İman Gelişim-Dinsel Fundamentalizm İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Örneği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (2008), 203-232; Laurence R. Iannaccone, “Toward an Economic Theory of ‘Fundamentalism’”, *Journal of Institutional and Theoretical Economics* 153 (1997), 100-116.

¹⁷ Necdet Subaşı, “Fundamentalizm, İslam ve Hayat”, *İslami Araştırmalar Dergisi* 8/3-4

veya olmasın, fundamentalist eğilimlerin hepsinde, paylaşılan değerler ve semboller sistemi ile çerçevelenen keskin bir “biz ve onlar” kabulü bulunmaktadır. Bu kabul ile fundamentalistler, kendileri dışındakilerin “gerçek” dindar olmadığı düşüncesini pekiştirmekte ve bu sebeple dar bir mezhepçilikle tanımlanmaktadırlar¹⁸. Bu bireyler, dinin “aslı” olarak kabul ettikleri bir biçimine uymayan düşünce, inanç, pratik ve yaşam tarzlarına karşı tahammülsüzlük, baskı ve hatta şiddet eğilimi içinde olabilmektedirler.¹⁹ Öte yandan, dinsel fundamentalizmi “dindarlık”tan ve “dine sıkı bağlılık”tan ayırmak elzemdir; zira fundamentalizm ile ifade edilen dine verilen önem değil, dinî ve din-dışı konularda gösterilen ön yargı ve tahammülsüzlüktür.²⁰ Fundamentalizm pek çok düşünce, inanç, bilgi temelinde ortaya çıkabilirken onun dinî içerimindeki “sabit hakikat” düşüncesinin temelini Tanrı oluşturmaktadır.²¹ Muhafazakârlık ve geleneksellik karakterize edilen fundamentalizm, ortodoksînin²² güncel bir biçimi olarak da görülmektedir.²³ Bu sebeple, fundamentalistler kendi gruplarına karşı aşırı korumacıyken diğer gruplara karşı toleranssız olabilmektedirler.²⁴

Çalışmada sözü edilen dinî yönelimlerle ilişkisi sorunsallaştırılan toplumsal cinsiyet ayrımcılığının dayanakları, belli bir dinde değil ataerkil ideolojide aranmalıdır.²⁵ Ancak ataerkilliğin kadınları baskı altına alma araçları farklılaşabilmektedir. Türkiye’nin kültüründe de toplumsal cinsiyet ayrımcılığı bazı özgül koşullara sahiptir; kadının varoluşsal ve sosyal konumuna ilişkin görüşler, politikalar,

(1995), 250-262.

¹⁸ Iannaccone, “Toward an Economic Theory of ‘Fundamentalism’”, 100-116.

¹⁹ Michael Argyle, *Psychology and Religion: An Introduction* (London: Routledge, 2000), 56.

²⁰ Asım Yapıcı, “Dinî Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık”, *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2002), 75-117.

²¹ Altemeyer – Hunsberger, “Authoritarianism, Religious Fundamentalism, Quest, and Prejudice”, 113-133; Lawrence Kaplan, *Fundamentalism in Comparative Perspective* (Amherst: University of Massachusetts Press, (1992), 3-14.

²² Geleneksel dinî bir doktrinin doğruluğuna dair güçlü kanaat. bk. Michal Strizenec, “Dindarlık ve Bilişsel Süreçler”, çev. Abdülvahid Sezen, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10/3 (2010), 273-286.

²³ Thomas K. Carr – C. Saha Santosh, *Religious Fundamentalism in Developing Countries* (London: Greenwood Press, 2001), 202.

²⁴ Kenneth Pargament, “The Bitter and The Sweet: An Evaluation of the Costs and Benefits of Religiousness”, *Psychological Inquiry* 13/3 (2002), 168-181.

²⁵ Leila Ahmed, “Feminism and Feminist Movements in the Middle East, Preliminary Exploration: Turkey, Egypt, Algeria, People’s Democratic Republic of Yemen”, *Women’s Studies International Forum*, ed. Azizah Y. Al-Hibri (Oxford: Pergamon Press, 1982), 153-168; Ferhad Kazemi, “Gender, Islam and Politics-Iran”, *Iran Chamber Society* (Erişim 11 Kasım 2021).

hatta kimi zaman kadınlardan gelen eşitlikçi talepler bile sadece kadınlar için ve kadınlar adına değil, adeta bir taraftarlık güdüsüyle yürütülmüştür.²⁶ Bununla birlikte birincisi Osmanlı'nın geç dönemlerinde başlayıp Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar devam eden, ikincisi ise 1980'lere tekabül eden iki dalga şeklinde Osmanlı/Türkiye kadın hareketinden bahsedilmektedir.²⁷ Bunlardan ilki, Aydınlanma düşüncesinin Osmanlı fikir dünyasında yarattığı etkilerden ve feminizmin Batı'daki seyrinden esinlenerek, Osmanlı Müslüman kadınlarının örgütlü mücadelesine dönüşmüştür.²⁸ Mücadelenin gelişiminde Osmanlı kadınları ile Avrupalı kadınlar arasındaki dayanışma etkili olmuş, dolayısıyla kadınlar tarafından ve kadınlar için bir feminist bilinçlenme yaşanmıştır.²⁹ Ancak özellikle Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte kadın hakları hareketi, devletin resmî ideolojisi çerçevesinde gerçekleşmiştir.³⁰ "Kadın sorunu", "kadının konumu", "kadın hakları" vb. tartışma eksenleri, Türkiye'nin kültürel yapısında her zaman önemli başlıklar olmuşsa da bu tartışmalarda kadının özellikle bedeni, gelişmenin ya da geriliğin gözlemlenebileceği bir iktidar alanı, adeta bir modernlik ya da gerilik emaresi olarak araçsallaştırılmış³¹ ve bir yandan geleneksel kültürün muhafazasının, diğer yandan yozlaşmasının ölçüsü kabul edilmiştir.³² Bu karşıt kabullerde, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan modern-geleneksel çatışmasının etkileri büyüktür: Türkiye'nin yeni modern cumhuriyetinden dışlanan geleneksel kesimler, toplumla bütünleşmenin yollarını dinde aramış ve modernleşmeyle giriştikleri mücadeleye din ile meşruluk kazandırmaya çalışmışlardır.³³ Bu mücadelede kadına ilişkin pek çok konu, ideolojik çatışmalarla karakterize olmuş ve bu ideolojilerin kalıpları çerçevesinde sembolikleşmiştir.³⁴

²⁶ Nilüfer Göle, *İç İçe Geçişler: İslam ve Avrupa* (İstanbul: Metis, 2010), 18-20; Deniz Kandiyoti, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar* (İstanbul: Metis, 2011), 74-75.

²⁷ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi* (İstanbul: Metis, 2016), 405-410.

²⁸ Osmanlı kadın hareketinde kadın dergilerinin rolü için bk. Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*.

²⁹ Senem Timuroğlu, *Kanatlanmış Kadınlar: Osmanlı ve Avrupalı Kadın Yazarların Dostluğu* (İstanbul: İletişim, 2020), 19-21, 26-27.

³⁰ Selin Çağatay, "Kemalist Feminizm: Kadın Hareketi Tarihinin Göz Ardı Edilmiş 'Bariz Gerçeği'", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Feminizm*, ed. Feryal Saygılıgil – Nacide Berber (İstanbul: İletişim, 2020), 313-330; Şirin Tekeli, *Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar* (İstanbul: İletişim, 2011), 23-29.

³¹ Ayşe Durakbaşa, *Halide Edip: Türk Modernleşmesi ve Feminizm* (İstanbul: İletişim, 2017), 89.

³² Ayşe Kadioğlu, *Cumhuriyet İradesi ve Demokrasi Muhakemesi* (İstanbul: Metis, 1999), 116-117.

³³ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1998), 243.

³⁴ Fatmagül Berktaş, "Doğu ile Batı'nın Birleştiği Yer: Kadın İmgesinin Kurgulanışı", *Mo-*

Sancar'a göre, cumhuriyet reformlarında kadınların bireyleşmesi hedeflenmişse de bu hedef, yeni kurulan rejim için işlevsel ve aynı ölçüde erkeklerle eşitsiz bir kimlik kategorisini ifade ediyordu. Kadının kimliğinin meşruiyeti ise İslami değerler ile cumhuriyet değerleri arasındaki farklılığı -ikincisi lehine- temsil etme işlevi ile doğru orantılıydı: Kadınlar, yeni ulusal kültürün kendilerinde simgeleştiği, erkekleri tamamlayıcı rollerle eşitsiz şekilde kimliklendirilmişlerdi.³⁵ Başka bir deyişle Türkiye'de kadının kimliği, bireyselleşmesi, görev ve sorumlulukları gibi meseleler karşısında geliştirilen tutumların farklılaşmasında geleneksel-modern, İslamcı-Batıcı, dindar-seküler vb. taraflar arasındaki "çatışma" belirleyici olmuştur. Bu bölünmenin Türk toplumunda yarattığı "tedirginlik", cinsiyet kategorilerine ve özellikle kadının bir kimlik olarak kurgulanışına yansıtılmış ve bildik dünyanın değişmesi karşısında duyulan kaygı, kadının yeniden kimliklendirilmesiyle bertaraf edilmeye çalışılmıştır.³⁶ Bu durum, farklı dinî yönelimlere sahip bireylerin toplumsal cinsiyet algılarının da farklılaşmasına imkân verirken, bir taraftan da Allport ve Ross'un içsel ve dışsal dinî yönelime ilişkin tespitlerinin, araştırma evreninin özgül koşulları için geçerliliğini şüpheli kılmaktadır.

Bu çalışmanın varsayımları ve hipotezleri, hem Allport ve Ross'un kuramsal yaklaşımları hem de Türkiye'nin bu özgül koşulları çerçevesinde oluşturulmuştur. Allport ve Ross, içsel dindarların farklılıklara karşı dışsal dindarlardan daha toleranslı olduklarını belirtmektedir.³⁷ Öte yandan Türkiye'nin modernleşme serüvenindeki din etkisi, dinin siyaset ve ideolojiyle ilişkisi ve gelenek-modern çatışmasında kadın kimliğine yüklenen anlam düşünüldüğünde, Allport ve Ross'un bu saptamasının sınanması önem arz etmektedir. Bu sebeple çalışmada, hem dinî-geleneksel hem de modern Türkiye'nin cumhuriyet değerlerini yansıtabileceği düşünülen Sivas, araştırma evreni olarak belirlenmiştir.

Sivas'ın tarihinde, ekonomisinde ve kültüründe, Ermeni nüfus büyük etkiye sahip olmuştur.³⁸ Özellikle Selçuklular döneminde

den Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık, ed. Uygur Kocabaşoğlu (İstanbul: İletişim, 2020), 275-285.

³⁵ Serpil Sancar, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar* (İstanbul: İletişim, 2017), 112.

³⁶ Berktaş, "Doğu ile Batı'nın Birleştiği Yer: Kadın İmgesinin Kurgulanışı", 275-285.

³⁷ Allport – Ross, "Personal Religious Orientation and Prejudice", 432-443.

³⁸ Ömer Demirel, "Sosyo-Ekonomik Açından Osmanlı Dönemi Sivas Ermenileri", *Osmanlı Dönemi Sivas Şehri* (Sivas: Sivas Valiliği Tarih ve Kültür Araştırmaları Merkezi, 2006), 182-190; Kemalettin Kuzucu, "1021'den 1921'e Türk-Ermeni İlişkilerinin Sivas Boyutu", *Tarihte Türkler ve Ermeniler* 4 (2014), 1-54.

önemli bir ticaret merkezi olması, kentin aktif bir sosyal hayata sahip olduğunu göstermektedir.³⁹ Osmanlı döneminde ise gayrimüslim ve Müslüman nüfusun iç içe yaşaması ve özellikle Ermeni nüfusun gündelik, ticari ve siyasi yaşama aktif olarak katılması, şehirde bu alanlarda farklılık kültürünü kendiliğinden getirmiştir.⁴⁰ Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında ise şehir, Millî Mücadele hareketlerinin ulusallaşmasında büyük rol oynamıştır.⁴¹ Cumhuriyet sonrası hızlı ekonomik büyüme şehirde gelişme sağlamışsa da Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ermeni nüfusun azalmaya başlaması, esnaf ve zanaatkar kültürünün kapalı bir forma dönüşmesi ve şehrin sürekli göç vermesiyle Sivas giderek homojenleşmiştir.⁴² 1980'lerden sonra İslamcılığın Türkiye'de yükselişe geçmesiyle,⁴³ şehir muhafazakâr bir yapıya kavuşmuştur.⁴⁴ Sonuç olarak, bir taraftan şehrin giderek homojenleşen sosyal yapısı, kimi zaman şiddete varan dinî gelenekçiliği;⁴⁵ diğer taraftan farklılık kültürüne dayanan tarihi ve Cumhuriyet'in kurulmasındaki rolü, dinî yönelimler ve toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlar arasındaki ilişkiyi araştırmak açısından geniş imkânlar sunmaktadır. Çalışmada, bu nitelikleriyle öne çıkan Sivas'ta dinî yönelimlerin toplumsal cinsiyet ayrımcılığı üzerindeki etkisi saptanmaya çalışılmıştır.

1094 | db

Araştırmanın temel hipotezi, Dinî Yönelim Ölçeğinden alınan puanların Dinsel Fundamentalizm Ölçeğinden alınan puanları etkilediği ve Dinsel Fundamentalizm Ölçeğinden alınan puanların da Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeğinden alınan puanları etkile-

³⁹ Süleyman Özbek, "Ortaçağlarda Anadolu Ticaret Yollarının Kavşağında Sivas", *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri (29 Eylül-1 Ekim 2005)*, ed. İbrahim Yasak (Sivas: Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006), 406-413; Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri* (Sakarya: Sakarya Kitabevi, 2005), 115-116.

⁴⁰ Turan Gökçe, "1831 Nüfus Sayım Sonuçlarına Göre Sivas Sancağının Demografik Yapısı", *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri-I (21-25 Mayıs 2007)*, ed. Şeref Boyraz (Sivas: Sivas Valiliği, 2007), 221-257; Besim Darkot, "Türkiye'nin Nüfus Hareketleri Üzerine Yeni Gözlemler", *Türk Coğrafya Dergisi* 27/21 (1961), 1-14.

⁴¹ Aytül Tamer, *İrade-i Milliye: Ulusal Mücadelenin İlk Resmi Yayın Organı* (İstanbul: Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, 2004), 67.

⁴² Kuzucu, "1021'den 1921'e Türk-Ermeni İlişkilerinin Sivas Boyutu", 1-54.

⁴³ Tanıl Bora, *Türk Sağının Üç Hâli: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık* (İstanbul: Birikim, 2012), 127-130; Mehmet Karakaş, "Türkiye'nin Kimlikler Siyaseti ve Sosyolojisi", *Akademik İncelemeler Dergisi* 8/2 (2013), 1-44.

⁴⁴ Sevda Mutlu, "Siyaset ve Temsil", *Sivas Atlası*, ed. Kaan Şevki Kavak (Sivas: SVS Yayınları, 2020), 439-462.

⁴⁵ 2 Temmuz 1993'te Sivas'ta düzenlenen Pir Sultan Abdal şenlikleri sırasında Madımak Otel'i'nin fundamentalist İslamcı bir grup tarafından yakılmasıyla, çoğunluğu Alevi olan yazar ve sanatçının hayatını kaybettiği "Madımak Otel'i Olayları", bu hususta referans olarak değerlendirilebilir.

diği yönündedir. Temel hipoteze bağlı olarak kurulan alt hipotezler şunlardır:

- İçsel dinî yönelimli bireylerin dinsel fundamentalizm düzeyleri, dışsal dinî yönelimli bireylere göre daha yüksektir.
- Dinsel fundamentalizm ile toplumsal cinsiyet ayrımcılığı arasında pozitif ilişki vardır.
- İçsel dinî yönelimli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik ayrımcı tutumları, dışsal dinî yönelimli bireylere göre daha yüksektir.

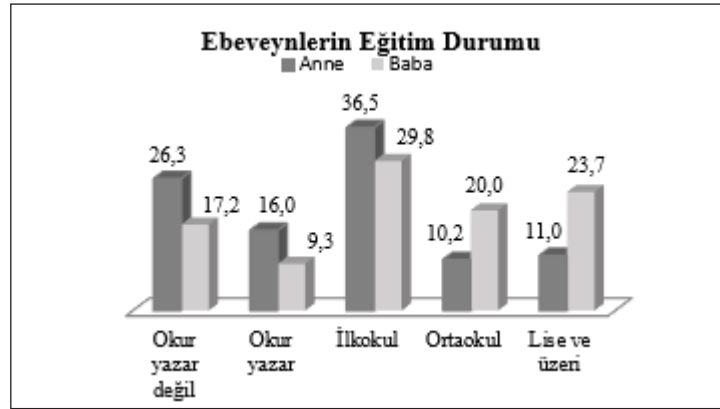
1. Yöntem

1.1. Örneklem ve İşlem

Çalışmanın örneklemini, Sivas ilinde yaşayan 18 yaş üstü bireylerden, küme örnekleme tekniği ile seçilmiştir. Örneklem hacmi, Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2017 nüfus verilerine dayanılarak %95 güven aralığı ve %4 hata payı ile 600 kişi olarak saptanmıştır

Örneklem grubunun %49,2'si 18-39, %33'ü 40-59 yaş aralığındadır. 60 ve üzeri yaşta katılımcıların oranı %17,8'dir. Örneklem grubunun %51'i kadın, %49'u erkektir.

db | 1095

Şekil 1. Örneklem ebeveyn eğitim durumu

Katılımcıların %60'ı ortaokul/lise, %24,5'i üniversite, %15,5'i ilköğretim mezunudur. Ebeveyn eğitim seviyesi ise çoğunlukla ilköğretim düzeyindedir. Bireylerin %65,7'si çok düşük, %27,2'si düşük, %5,3'ü

orta ve %1,8'i orta-yüksek gelir seviyesine sahiptir.⁴⁶ Meslek gruplarındaki en yüksek oranı “ev kadını” kategorisi oluşturmaktadır (%26,2). İkinci en yüksek oranı işçiler (%21,8) oluştururken diğer meslek grupları dengeli dağılmaktadır. Bu veriler, kadınların kamusal alana katılımının ve işlev farklılaşmasının düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Aile yapısı büyük oranda (%92,0) çekirdek ailedir. Örneklemin bu özelliklerine bakıldığında, geleneksel sosyal yapının sürdüğü görülmektedir.

Örnekleme grubunun dinî tutumlar ve toplumsal cinsiyet algıları açısından dağılımında,⁴⁷ %42,6'sının kendisini “dindar” olarak tanımladığı tespit edilmiştir. Katılımcıların büyük kısmı (%96,5) inançlıdır. Ankete katılanların %82,8'i dinî değerler kadar dünyevi değerlere de önem verdiğini belirtmektedir. Katılımcıların %86,3'ü gündelik yaşam pratiklerinde tutucu olmadığını; ilişkilerinde diğerlerinin dindarlıklarıyla ilgilenmediğini ifade etmektedir. Öte yandan giyim-kuşam seçimleri gibi konularda katılımcıların dinî olandan yana tercihleri daha fazladır (%61,5). İş hayatı gibi, tarafsızlık gerektiren alanlarda alınan kararlarda dinî referansların etkisi yüksektir (%41,0). Katılımcıların farklı yaşam ve inanç tercihlerine yönelik tutumları ise toleranslıdır (%73,0). Ancak İslam'ın bazı geleneksel uygulamalarının zamanımızın koşulları çerçevesinde yorumlanması söz konusu olduğunda katılımcıların yarısı tutucu denilebilecek düşüncelere sahiptir (%50,3).

Örnekleme grubunun %65,3'ü İslam'ı kadınların dezavantajlı durumlarının sebeplerinden biri olarak görmemekte; %73,3'ü, bir kadının dinî kurallara uyup uymamasının kendilerini ilgilendirmediğini belirtmektedir. Doğrudan cinsiyetçiliği ya da cinsiyet eşitlikçiliğini ifade eden temalarda eşitlikçi ifadelerin çok yüksek olduğu dikkat çekerken cinsiyet ayrımcılığı üzerinde daha dolaylı etkiye sahip olan aile ve evlilik hakkındaki görüşlerin geleneksel olduğu görülmüştür (%76).

1.2. Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri yüz yüze anket tekniğiyle toplanmıştır. Ankette kişisel bilgi formunun yanında, katılımcıların din ve toplumsal cinsiyet algılarını betimlemeye yönelik sorulardan ve ölçeklerden fayda-

⁴⁶ 2019 yılı itibarıyla 3000 TL ve altı “çok düşük”, 3001-6000 TL arası “düşük”, 6001-9000 TL arası “orta”, 9001 TL ve üstü “orta-yüksek” gelir seviyesiyle ifade edilmiştir.

⁴⁷ Burada belirtilenler, yalnızca betimleyici düzeydeki bulguları yansıtmaktadır. Ölçekler düzeyindeki sonuçlar için bk. Tablo 1 - 10, Şekil 2.

lanılmıştır. İçsel ve dışsal dinî yönelime ilaveten, fundamentalist dinî yönelim de değişkenlerden biri olarak belirlenmiş, değişkenler arası ilişkilerin tespiti ile hipotezlerin test edilmesinde korelasyon analizi, bağımsız grup t-testi, varyans analizi ve yapısal eşitlik modelinden faydalanılmıştır.

1.2.1. Dinî Yönelim Ölçeği (DYÖ)

DYÖ, içsel ve dışsal dindarlığı kavramsallaştırmak üzere Allport ve Ross tarafından geliştirilmiştir.⁴⁸ Ölçek 11’i dışsal dinî yönelimi (DDY), 9’u içsel dinî yönelimi (İDY) ölçmeye yönelik 20 maddeden oluşmaktadır.⁴⁹ Cirhinlioğlu tarafından Türkçe uyarlaması yapılan ölçeğin Cronbach Alfa katsayısının, İDY alt boyutunda .87, DDY alt boyutunda .60 olduğu belirtilmiştir.⁵⁰ Allport’a göre din, ön yargıyı destekleyen ve önleyen iki karşıt potansiyele sahiptir. İçsel dindarlar, dini hayatlarının amacı olarak görürler. Dinî bağlılıkları oldukça yüksek olan içsel dindarların hayatlarına yön vermede başvurdukları birincil kaynak dinî inançlarıdır. İçsel dindarlar belirgin biçimde farklılıklara saygılı ve toleranslıdır, dinî emir ve yasaklara samimi bir şekilde uymayı en yüksek amaç olarak benimsemişlerdir; ancak dışsal dindarlar dinî olmayan birtakım çıkarlar için dine yönelmektedirler.⁵¹ Allport’a göre, İDY’ye sahip bireylerde toplumun genelinin mesafeli olduğu dinî ya da din-dışı düşünce, inanç ve eğilimlere karşı saygı ve tolerans, DDY’ye sahip bireylere göre yüksektir. Çünkü içsel dindarlıkta din daha kişiseldir.⁵² Dışsal dindarlıkta ise din, kişisel hedeflere ulaşmak adına araçsallaştırılır ve bu hedefler doğrultusunda şekillendirilmeye çalışılır. Böylece tutucu, toleranssız ve ayrımcı tavırlar ortaya çıkabilir.⁵³

Çalışmada, DYÖ’de yer alan içsel ve dışsal dinî yönelim boyutlarının araştırma evreninin sosyo-kültürel koşullarıyla şekillenen dinî

⁴⁸ Allport – Ross, “Personal Religious Orientation and Prejudice”, 432-443.

⁴⁹ Allport – Ross, “Personal Religious Orientation and Prejudice”, 437; Fatma G. Cirhinlioğlu, *Üniversite Öğrencilerinde Utanç Eğilimi, Dinî Yönelimler, Benlik Kurguları ve Psikolojik İyilik Hali Arasındaki İlişkiler* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006), 24.

⁵⁰ Fatma G. Cirhinlioğlu, “Dini Yönelimler ve Önyargı”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 7/1 (2010), 1366-1384.

⁵¹ Niko Tiliopoulos vd., “The Means and Ends of Religiosity: A Fresh Look at Gordon Allport’s Religious Orientation Dimensions”, *Personality and Individual Differences* 8/42 (2007), 1609-1620.

⁵² Allport – Ross, “Personal Religious Orientation and Prejudice”, 437-438.

⁵³ Richard M. Ryckman vd., “Intrinsic-Extrinsic Religiosity and University Students’ Willingness to Donate Organs Posthumously”, *Journal of Applied Social Psychology* 34/1 (2004), 196-205.

davranış ve düşüncelerinde farklı şekilde ortaya çıkabileceği düşünülmüştür. Müslüman kültürde yetişmiş bireyin içsel dindarlığa yönelik pozitif ifadelerinin, Batı kültüründe yetişmiş bireyinki ile aynı anlama geldiğini söylemek zordur; zira seküler Batı’da din içselleştikçe dünyevi alan üzerindeki etkisi azalmakta ve kişiselleşmekteyken Batı-dışı toplumlardaki dinî-dünyevi ilişkisinin çok daha karmaşık olduğu düşünülmektedir. İslam dininin toplumsalın her alanına nüfuz eden yapısı, onu toplum gündeminde tutmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de dinin siyaset ve gündelik hayattaki yeri, Batı’da neredeyse bir tercih meselesine dönüşmüş olan dinî inançlardan çok farklı biçimlerde ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu açıdan, İDY ve DDY boyutlarının araştırma evreni içinde, farklı anlamları karşılayabileceği düşünülmüş ve bu düşünce araştırma hipotezi olarak ortaya konmuştur.

1.2.2. Dinsel Fundamentalizm Ölçeği (DFÖ)

DFÖ, yukarıda vurgulanan düşünceyi temellendirerek araştırma evrenindeki içsel ve dışsal dindarlığa gerçekçi bir kavrayış geliştirmek amacıyla ölçme araçlarına dâhil edilmiştir. Altemeyer ve Hunsberger’in geliştirdiği ölçeğin amacı, dinî inançlar çerçevesinde şekillenen fundamentalist tutum ve davranışları ölçmektir.⁵⁴ DFÖ “Dinsel Öğretiler”, “Sembolik Düşünce” ve “Kategorik Düşünce” olmak üzere 3 faktörden ve 12 maddeden oluşmaktadır. Sezen’in Türkçeye uyarladığı DFÖ’de Cronbach Alpha katsayısı değeri .73’tür.⁵⁵ Sezen’in bir diğer çalışmasında ölçek korelasyon katsayısının .74; Cronbach Alpha katsayısının ise .84 olduğu belirtilmiştir.⁵⁶

DFÖ ile bireylerin dine bağlılık düzeyleri değil bu bağlılıklarını ne şekilde ifade ettikleri ölçülmektedir. Pargament’e göre fundamentalizm, fundamentalist bireyler için yaşamlarını anlamlı kılması ve hayatın her alanına ilişkin açıklamalar sunması bakımından olumlu olsa da diğer bireylere ayrımcı tutum ve davranışlar olarak yansıtılabilmektedir.⁵⁷ Altemeyer ve Hunsberger de fundamentalizmin otoriteryanizm ile ilişkili olduğunu saptamış ve fundamentalist bireylerin

⁵⁴ Bob Altemeyer – Bruce Hunsberger, “A Revised Religious Fundamentalism Scale: The Short and Sweet of It”, *The International Journal for the Psychology of Religion* 14/1 (2004), 47-54, 49.

⁵⁵ Sezen, “Dinsel Fundamentalizm Ölçeğinin Türkçe Çevirisinin Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması”, 141.

⁵⁶ Sezen, “İman Gelişimi-Dinsel Fundamentalizm İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Örneği”, 203-232.

⁵⁷ Pargament, “The Bitter and the Sweet: An Evaluation of the Costs and Benefits of Religiousness”, 168.

grup dışından bireylere ön yargılı tutumlar geliştirdikleri üzerinde durmuştur.⁵⁸

1.2.3. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği (TCRTÖ)

Ölçek, toplumun kadın ve erkeğe yüklediği rol ve sorumluluklara ilişkin eşitlikçi ya da geleneksel tutumları ortaya koymak amacıyla Zeyneloğlu ve Terzioğlu tarafından geliştirilmiştir.⁵⁹ Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .92 olan ölçek, 38 madde ve 5 boyut bulunmaktadır. TCRTÖ'nün boyutlarından "Eşitlikçi Cinsiyet Rolü" (EşCR) günlük yaşamdaki rol ve sorumlulukların kadın ve erkek arasında eşit bir şekilde paylaşılmasını, "Kadın Cinsiyet Rolü" (KCR) kadına toplumsal olarak biçilen rol ve sorumlulukları, "Evlilikte Cinsiyet Rolü" (EvCR) toplumun kadına ve erkeğe evlilikte yüklediği rol ve sorumlulukları, "Geleneksel Cinsiyet Rolü" (GCR) kadın ve erkek olmanın günlük yaşamda beraberinde getirdiği rol ve sorumlulukları ve "Erkek Cinsiyet Rolü" (ErCR) toplumun erkeğe yüklediği rol ve sorumlulukları ifade etmektedir.⁶⁰

Bulgular

1. Ölçeklerden Alınan Puan Ortalamaları

Tablo 1. DYÖ, DFÖ ve TCRTÖ'den alınan puanlar (n=600)

	$\bar{x}$	s	Min	Max
İDY	36,46	9,11	12	55
DDY	35,46	7,26	14	55
DFÖ	42,26	8,15	14	60
EşCR	32,80	4,83	8	40
KCR	25,23	5,72	13	39
EvCR	33,12	4,36	16	40
GCR	25,69	5,97	10	40
ErCR	22,84	3,87	10	30
TCRTÖ	139,68	18,54	94	189

⁵⁸ Altemeyer – Hunsberger, "A Revised Religious Fundamentalism Scale: The Short and Sweet of it", 50.

⁵⁹ Simge Zeyneloğlu – Fisun Terzioğlu, "Development and Psychometric Properties Gender Roles Attitude Scale", *H. U. Journal of Education* 40 (2011), 409-420.

⁶⁰ Zeyneloğlu – Terzioğlu, "Development and Psychometric Properties Gender Roles Attitude Scale", 409-420.

DYÖ'nün İDY alt boyutundan alınan en düşük puan 12, en yüksek puan 55; DDY alt boyutundan alınan en düşük puan 14, en yüksek puan ise 55 olarak bulunmuştur. Bu açıdan, katılımcıların içsel ve dışsal dindarlık düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. Örneklem grubuna dâhil edilen bireylerin DFÖ genelinden en düşük 14, en yüksek 60 puan aldıkları görülmektedir. Ölçek genelinden alınan puan ortalamaları incelendiğinde örneklem grubunun dinsel fundamentalizm düzeylerinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcıların TCRTÖ genelinden en düşük 94, en yüksek 189 puan aldıkları, dolayısıyla toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının geleneksel olduğu görülmektedir. Ölçeğin EşCR boyutundan ise en düşük 8, en yüksek 40 puan alındığı; bu sebeple katılımcıların cinsiyet eşitliğine yönelik olumlu tutumlar geliştirdikleri söylenebilir. Ölçeğin KCR boyutu için katılımcıların aldığı puanlar en düşük 13, en yüksek 39'dur. Bu verilere göre katılımcılar, kadınlara biçilen toplumsal roller konusunda geleneksel tutumlar sergilemektedirler. EvCR boyutundan katılımcıların en düşük 16, en yüksek 40 puan aldıkları görülmüştür. Bu sonuç, evliliğin kadın ve erkeğe yüklediği rol ve sorumluluklar bakımından katılımcıların eşitlikçi tutum sergilediklerine işaret etmektedir. Ölçeğin GCR boyutundan en düşük 10, en yüksek 40 puan alınmış olması, katılımcıların cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel kabulleri benimsediklerini göstermektedir. TCRTÖ'nün ErCR boyutundan ise en düşük 10, en yüksek 30 puan alınmıştır. Dolayısıyla erkek cinsiyetine ilişkin tutumlar gelenekseldir.

1100 | db

2.2. Bazı Değişkenlere Göre Ölçeklerden Alınan Puanların Karşılaştırılması

Ölçeklerden alınan puanlar yaş, cinsiyet ve eğitim değişkenlerine göre karşılaştırılmıştır. Dindarlığın ölçülmesini konu edinen pek çok çalışmada genel olarak yaş arttıkça dindarlığın arttığı sonucuna ulaşılmıştır.⁶¹ Ancak çalışmamızın ANOVA sonuçları (Tablo 2) İDY ve DDY'den alınan puanların yaş grubu değişkeni bakımından anlamlı farklılık göstermediğini ortaya koymaktadır ($p>0,05$). DFÖ ve alt boyutlarından alınan puanlar da yaşa göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir. Bu sonuç, Sezen'in çalışmasının⁶² dinsel funda-

⁶¹ M. Emin Köktaş, *Türkiye'de Dini Hayat: İzmir Örneği* (İstanbul: İşaret Yayınları, 1993), 77-106; Ali Ayten, *Empati ve Din: Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-sosyal Bir Araştırma* (İstanbul: İz Yayınlar, 2010), 143.

⁶² Sezen, "İman Gelişim-Dinsel Fundamentalizm İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Örneği", 215.

mentalizm düzeyinin yaşa göre farklılaştığı yönündeki sonuçlarıyla uyuşmamaktadır.

Tablo 2. Yaşa göre DYÖ ve DFÖ'den alınan puanların karşılaştırılması

	Yaş	n	$\bar{x}$	s	F	p
İDY	20-29	163	35,01	9,33	2,084	0,081
	30-39	132	36,03	8,63		
	40-49	110	37,89	9,20		
	50-59	88	37,06	8,85		
	60-69	107	37,21	9,26		
DDY	20-29	163	35,50	8,09	0,430	0,787
	30-39	132	34,78	6,14		
	40-49	110	35,67	7,29		
	50-59	88	35,59	6,57		
	60-69	107	35,93	7,76		
DFÖ	20-29	163	41,29	8,48	0,995	0,410
	30-39	132	42,09	7,84		
	40-49	110	42,95	8,34		
	50-59	88	42,91	7,65		
	60-69	107	42,69	8,23		

Örneklem grubu içindeki farklı yaş gruplarına göre TCRTÖ genelinden ve KCR, GCR ve ErCR boyutlarından alınan puanlar arası farkın anlamlı düzeyde olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$). Bu bulgular, bazı çalışmaların sonuçlarıyla da paraleldir.⁶³

⁶³ Kahraman Güler – Büşra Tüysüz, “Cinsel Mitler ve Toplumsal Cinsiyet Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi* 7 (2021), 291-313, 299; Gülşah Tam – Duygu Vefikuluçay Yılmaz, “Diyanet Çalışanlarının Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 14/77 (2021), 697-705, 701.

Tablo 3. Yaşa göre TCRTÖ'den alınan puanların karşılaştırılması

	Yaş	n	$\bar{x}$	s	F	p	Fark
EşCR	20-29	163	33,18	5,63	0,775	0,542	
	30-39	132	33,07	3,49			
	40-49	110	32,39	5,31			
	50-59	88	32,76	4,15			
	60-69	107	32,36	4,98			
KCR	20-29	163	26,93	5,13	5,430	0,000**	1-3
	30-39	132	25,02	5,97			1-4
	40-49	110	24,27	5,65			1-5
	50-59	88	24,28	5,66			
	60-69	107	24,64	5,92			
EvCR	20-29	163	33,87	4,33	2,002	0,093	
	30-39	132	32,80	4,38			
	40-49	110	32,84	4,50			
	50-59	88	32,48	4,35			
	60-69	107	33,17	4,17			
GCR	20-29	163	27,60	5,48	6,388	0,000**	1-2
	30-39	132	25,21	6,02			1-3
	40-49	110	24,91	6,09			1-4
	50-59	88	24,26	6,05			1-5
	60-69	107	25,36	5,87			
ErCR	20-29	163	23,68	3,85	3,030	0,017*	1-2
	30-39	132	22,30	4,06			1-3
	40-49	110	22,84	3,88			1-4
	50-59	88	22,34	3,67			1-5
	60-69	107	22,65	3,64			
TCRTÖ	20-29	163	145,25	17,64	5,455	0,000**	1-2
	30-39	132	138,40	19,01			1-3
	40-49	110	137,25	19,15			1-4
	50-59	88	136,13	17,56			1-5
	60-69	107	138,18	17,91			

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Tablo 3'e göre, 20-29 yaş aralığındaki katılımcıların toplumsal cinsiyet tutumları daha eşitlikçidir. Ayrıca bu yaş grubundan katılımcıların, kadına ilişkin cinsiyet rolü algılarında (KCR) ve geleneksel cinsiyet tanımlarında (GCR) diğer yaş gruplarına göre daha eşitlikçi oldukları tespit edilmiştir. 20-29 yaş grubundan katılımcılar, erkeklerle toplum tarafından yüklenen roller açısından da (ErCR) diğer yaş gruplarına göre daha eşitlikçi tutumlar sergilemektedirler. Katılımcıların yaş gruplarına göre EşCR ve EvCR boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki fark ise istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değildir ($p>0,05$).

Bağımsız örneklem t-testi sonuçları, İDY ve DDY boyutlarından alınan puanlar arasında cinsiyete göre anlamlı farklar olmadığını göstermiştir ($p>0,05$). Bu sonuç, bazı çalışmaların sonuçlarıyla örtüşürken,⁶⁴ kimi çalışmada ise kadınların erkeklerden anlamlı düzeyde daha dindardır olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁶⁵

DFÖ'den ve alt boyutlarından alınan puanların da cinsiyetlere göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Bu sonuç, Yapıcı'nın çalışmasının sonuçlarıyla örtüşmektedir.⁶⁶

Tablo 4. Cinsiyete göre DYÖ ve DFÖ'den alınan puanların karşılaştırılması

	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	s	t	p
İDY	Kadın	306	36,58	9,25	0,329	0,742
	Erkek	294	36,33	8,97		
DDY	Kadın	306	35,60	7,40	0,481	0,631
	Erkek	294	35,32	7,11		
DFÖ	Kadın	306	42,15	8,24	-0,331	0,741
	Erkek	294	42,37	8,08		

⁶⁴ Fatma G. Cirhinlioğlu – Üzeyir Ok, “Kadınlar mı Yoksa Erkekler mi Daha Dindardır?”, *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks* 3/1 (2011), 121-141; Ali Ayten – Zeynep Sağır, “Dindarlık, Dini Başa Çıkma ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma”, *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2014), 5-18; Asım Yapıcı, “Cinsiyete Göre Farklılaşan Dindarlıklar ve Kadınlarda Dinsel Yaşamın Farklı Görüntüleri”, *Dini Araştırmalar Dergisi* Kadın Özel Sayısı (2016), 131-161; Asım Yapıcı, “Türk Toplumunda Cinsiyete Göre Dindarlık Farklılaşması: Bir Meta-analiz Denemesi”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2012), 1-34.

⁶⁵ Zafer Cirhinlioğlu vd., *Dindarlık, Ruh Sağlığı ve Modernite* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2013), 210; Ayten, *Empati ve Din: Türkiye’de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-sosyal Bir Araştırma*, 138.

⁶⁶ Yapıcı, “Türk Toplumunda Cinsiyete Göre Dindarlık Farklılaşması: Bir Meta-analiz Denemesi”, 16.

Cinsiyete göre TCRTÖ'den ve KCR, EvCR, GCR, ErCR boyutlarından alınan puanlar arasındaki farkın istatistiksel anlamlılık düzeyinde olduğu saptanmış ($p < 0,05$) ve bu bulgular Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Cinsiyete göre TCRTÖ'den alınan puanların karşılaştırılması

	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	s	t	p
EşCR	Kadın	306	32,80	5,30	-0,005	0,996
	Erkek	294	32,80	4,30		
KCR	Kadın	306	25,74	5,64	2,257	0,024*
	Erkek	294	24,69	5,77		
EvCR	Kadın	306	33,53	4,44	2,365	0,018*
	Erkek	294	32,69	4,24		
GCR	Kadın	306	26,44	6,00	3,166	0,002**
	Erkek	294	24,91	5,85		
ErCR	Kadın	306	23,36	3,84	3,384	0,001**
	Erkek	294	22,30	3,83		
TCRTÖ	Kadın	306	141,87	18,69	2,980	0,003**
	Erkek	294	137,39	18,13		

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Erkek katılımcılara göre, kadın katılımcıların TCRTÖ genelinden ve KCR, EvCR, GCR ve ErCR boyutlarından aldıkları puanlar, anlamlı düzeyde yüksektir. Yani kadınların kendi cinsiyet rolleri konusunda olduğu gibi, erkek cinsiyet rolü konusunda da erkeklere göre daha eşitlikçi tutumlar benimsedikleri görülmektedir. Kadınların kadın cinsiyet rolü ve erkek cinsiyet rolü alt boyutlarında sahip oldukları eşitlikçi tutumlar, kadın ve erkeğin evlilikteki rolleri ve sorumlulukları boyutlarında da gözlenmektedir. Söz konusu cinsiyet rollerinin kaynağı kabul edebileceğimiz geleneksel cinsiyet rolleri konusunda da erkek katılımcıların kadın katılımcılara oranla daha geleneksel oldukları belirlenmiştir. Bu bulgular, dinî yönelimler ve toplumsal cinsiyet tutumları arasındaki ilişkiyi ele alan bazı çalışmaların⁶⁷ sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

⁶⁷ Veysel Uysal, *Türkiye'de Dindarlık ve Kadın* (İstanbul: DEM Yayınları, 2006), 79-82; F. Şule Kaya – Veysel Uysal, "Günümüzde Dindarlık ve Toplumsal Cinsiyet Rolü Algıları Üstüne Bir Araştırma", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/36 (2015), 646-662.

ANOVA sonuçları incelendiğinde, araştırmaya dâhil edilen bireylerin eğitim durumları bakımından, İDY ve DDY boyutlarından alınan puanlar arasında anlamlı fark gözlenmemektedir ($p>0,05$). Bireylerin eğitim durumuna göre DFÖ ve alt boyutlarından alınan puanlar arasındaki fark da istatistiksel anlamlılık düzeyinde değildir ($p>0,05$).

Tablo 6. Eğitim durumuna göre DYÖ ve DFÖ'den alınan puanların karşılaştırılması

	Eğitim	n	$\bar{x}$	s	F	p
İDY	İlkokul	93	38,43	8,16	2,476	0,061
	Ortaokul	105	36,87	9,21		
	Lise	255	36,27	9,31		
	Lisans/Lisansüstü	147	35,22	9,11		
DDY	İlkokul	93	37,32	6,29	2,574	0,053
	Ortaokul	105	34,78	7,56		
	Lise	255	35,31	6,96		
	Lisans/Lisansüstü	147	35,03	7,96		
DFÖ	İlkokul	93	43,86	6,88	1,713	0,163
	Ortaokul	105	42,59	8,12		
	Lise	255	41,89	8,32		
	Lisans/Lisansüstü	147	41,64	8,56		

Bireylerin eğitim seviyelerine göre TCRTÖ'den ve ölçeğin KCR ve GCR boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki farkın anlamlı düzeyde olduğu saptanmış ($p<0,01$), bu bulgular Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Eğitim durumuna göre TCRTÖ'den alınan puanların karşılaştırılması

	Eğitim	n	$\bar{x}$	s	F	p	Fark
EşCR	İlkokul	93	32,52	4,59	0,871	0,456	
	Ortaokul	105	32,23	4,74			
	Lise	255	33,04	4,41			
	Üniversite	147	32,98	5,69			
KCR	İlkokul	93	23,48	5,18	4,863	0,002**	1-3
	Ortaokul	105	24,96	6,18			1-4
	Lise	255	25,34	5,63			
	Üniversite	147	26,32	5,65			
EvCR	İlkokul	93	32,54	4,07	0,824	0,481	
	Ortaokul	105	33,06	4,56			
	Lise	255	33,16	4,36			
	Üniversite	147	33,44	4,41			
GCR	İlkokul	93	23,77	5,52	5,639	0,001**	1-3
	Ortaokul	105	25,26	6,50			1-4
	Lise	255	25,86	5,69			
	Üniversite	147	26,92	6,06			
ErCR	İlkokul	93	22,06	3,88	2,362	0,070	
	Ortaokul	105	23,21	3,91			
	Lise	255	22,71	3,73			
	Üniversite	147	23,30	4,02			
TCRTÖ	İlkokul	93	134,38	15,86	4,276	0,005**	1-3
	Ortaokul	105	138,71	18,99			1-4
	Lise	255	140,12	18,73			
	Üniversite	147	142,95	18,83			

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Tablo 7'ye göre, ilkokul mezunu katılımcıların TCRTÖ geneli ile ölçekte bulunan KCR ve GCR boyutlarından aldıkları puanlar, lise ve üniversite mezunu bireylere göre düşüktür. Bu sonuca göre, bireylerin eğitim seviyesi arttıkça toplumsal cinsiyete ilişkin ayrımcı tutumları düşmektedir. Ayrıca cinsiyetçi tutumlardaki bu düşüş, kadına atfedilen rollere ilişkin tutumlar ile geleneksel cinsiyet rollerine ilişkin

tutumlarda daha fazla gözlenmiştir. Bu ilişki, başka çalışmalarda da ortaya konmuştur.⁶⁸ Öte yandan Kuzgun ve Sevim tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre de eğitim düzeyi yükseldikçe kadının çalışmasına yönelik tutum olumlu yönde artmaktayken -çalışmamızın sonuçlarından farklı olarak- dinî yönelimlerin azaldığı tespit edilmiştir.⁶⁹

2.3. DYÖ, DFÖ ve TCRTÖ Arası İlişkiler

Ölçekler ve alt boyutları arası ilişkilerin belirlenmesi için Pearson korelasyon analizi yapılmış ve sonuçları aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

Tablo 8. DYÖ ve DFÖ'den alınan puanlar arasındaki ilişkiler

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

	(1)	(2)	(3)
İDY (1)	r 1		
	p		
DDY (2)	r 0,798	1	
	p 0,000**		
DFÖ (3)	r 0,808	0,684	1
	p 0,000**	0,000**	

Tablo 8'de DYÖ'nün İDY ve DDY boyutlarından alınan puanlar arasındaki ilişkinin pozitif ve istatistiksel anlamlılık düzeyinde olduğu görülmüştür ($r=0,798$, $p<0,001$). Örneklem dâhil edilen bireylerin DYÖ'nün İDY boyutundan aldıkları puanlarla DFÖ ($r=0,808$, $p<0,001$) puanları arasında pozitif korelasyonlar olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre, katılımcıların İDY puanları artarken DFÖ genelinden ve alt boyutlarından aldıkları puanların da arttığı gözlenmektedir. DYÖ'nün DDY boyutu ile DFÖ ($r=0,684$, $p<0,001$) ve alt boyutları arası ilişkiler de anlamlı düzeydedir. Buna göre, DDY'den alınan puanlar arttıkça, DFÖ genelinden alınan puanlarda artış olmaktadır. Bu bulgular doğrultusunda, içsel ve dışsal dindarlıktaki artışla birlikte dinsel fundamentalizmin arttığı görülmektedir. Diğer

⁶⁸ Kaya – Uysal, “Günümüzde Dindarlık ve Toplumsal Cinsiyet Rolü Algıları Üstüne Bir Araştırma”, 656.

⁶⁹ Yıldız Kuzgun – Seher A. Sevim, “Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 37/1 (2004), 14-27.

bir ifadeyle, kişilerin dinî inançlarını hayatlarının temelinde konumlandırmaları ve hayatın her alanına dinî inançları doğrultusunda yön vermeye çalışmaları (İDY); bununla birlikte dindarlığı sosyal, ekonomik ya da güven duygusu vb. çıkarlar için araçsallaştırmalarında gözlenen artışla birlikte (DDY), dinî fundamentalist düşünce ve tutumları da artmaktadır. Fundamentalizmin tanımlayıcı özelliklerinden olan ön yargı ve kuralcılık ile dinî yönelimler arasındaki ilişkiyi araştıran kimi çalışmalarda benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bunlardan Cirhinlioğlu'nun çalışmasına göre, daha yüksek içsel ve dışsal dinî yönelim, daha yüksek kuralcılıkla ilişkilidir.⁷⁰

Tablo 9. DYÖ ve TCRTÖ'den alınan puanlar arasındaki ilişkiler

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
İDY (1)	r 1 p							
DDY (2)	r 0,798 p 0,000**	1						
EşCR (3)	r 0,079 p 0,053	0,241 0,000**	1					
KCR (4)	r -0,553 p 0,000**	-0,372 0,000**	0,262 0,000**	1				
EvCR (5)	r 0,019 p 0,647	0,121 0,003**	0,451 0,000**	0,426 0,000**	1			
GCR (6)	r -0,431 p 0,000**	-0,271 0,000**	0,122 0,003**	0,719 0,000**	0,565 0,000**	1		
ErCR (7)	r -0,117 p 0,004**	-0,054 0,186	0,183 0,000**	0,465 0,000**	0,664 0,000**	0,598 0,000**	1	
TCRTÖ (8)	r -0,309 p 0,000**	-0,122 0,003**	0,525 0,000**	0,806 0,000**	0,805 0,000**	0,834 0,000**	0,749 0,000**	1

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Tablo 9 incelendiğinde, DYÖ'nün İDY boyutu puanları ile genel olarak TCRTÖ puanları arasındaki korelasyonun anlamlı ve negatif yönlü olduğu görülmektedir ($r = -0,309$, $p < 0,001$). İDY ile TCRTÖ'nün EşCR ve EvCR alt boyutları arasında anlamlı ilişki bulunmamasıyla birlikte ($p > 0,05$); ölçeğin KCR ($r = -0,553$, $p < 0,001$), GCR ($r = -0,431$, $p < 0,001$) ve ErCR ($r = -0,2$, $p < 0,01$) boyutları arasında negatif korelasyonlar olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre,

⁷⁰ Cirhinlioğlu, "Dini Yönelimler ve Önyargı", 1376.

katılımcıların İDY puanları arttıkça TCRTÖ puanları ve KCR, GCR ve ErCR puanları azalmaktadır. Bu veriler, içsel dindarlığın yüksek olması durumunda toplumsal cinsiyet rollerinin yanı sıra kadın cinsiyet rolü, erkek cinsiyet rolü ve geleneksel cinsiyet rollerine ilişkin tutumların da gelenekselleştiğini ifade etmektedir.

Katılımcıların DYÖ'de bulunan DDY alt boyutu puanları ile TCRTÖ puanları arasındaki ilişki, anlamlı ve negatif yönlüdür ($r = -0,122$, $p < 0,01$). DDY ile TCRTÖ'de yer alan KCR ve GCR alt boyutları arasında negatif korelasyon saptanırken ($r < 0,4$, $p < 0,001$); DDY ile EşCR ve EvCR alt boyutları arasındaki korelasyonların pozitif ve anlamlı olduğu görülmüştür ($r < 0,2$, $p < 0,01$). Buna göre katılımcıların DDY puanları arttıkça TCRTÖ, KCR ve GCR puanları azalmakta, EşCR ve EvCR puanları artmaktadır. DDY ile TCRTÖ'nün ErCR alt boyutu arasında ise anlamlı ilişki olmadığı görülmüştür ($p > 0,05$).

Bu bulgulara göre dindarlığın içsel ve dışsal biçimleri, toplumsal cinsiyete yönelik eşitlikçi tutumlarla negatif ilişki içindedir. Dinî yönelimler ile toplumsal cinsiyet tutumlarının bazı boyutları arasında korelasyon saptanmamış veya pozitif korelasyon saptanmış olsa da ölçeklerden alınan toplam puanlara göre, içsel ve dışsal dindarlık ile toplumsal cinsiyet ayrımcılığı arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu bulgular, Uysal tarafından gerçekleştirilen çalışmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Bu çalışmada, dinin sosyal hayat boyutundaki artışla, cinsiyet rollerine yönelik tutumların gelenekselleştiği saptanmış, ancak çalışmamızdan farklı biçimde, "dindarlığın güç ve güven kaynağı olarak *Tanrı ile ilişki* boyundaki dini yönelimlerin" cinsiyet rollerine yönelik tutumları eşitlikçi yönde etkilediği ortaya konmuştur.⁷¹ Kaya ve Uysal tarafından gerçekleştirilen bir başka çalışmada da dindarlık eğiliminin özellikle KCR ve GCR'deki geleneksel tutumları çok büyük oranda etkilediği tespit edilmiştir.⁷² İçsel ve dışsal dinî yönelimlerin genel olarak ayrımcılık ve ön yargı ile ilişkisini konu edinen Cirhinlioğlu'nun çalışmasında da benzer sonuçlar ortaya konmuştur. Ancak çalışmamızdan farklı olarak burada dışsal dindarlığın ayrımcılık ve ön yargı ile ilişkisi daha yüksek bulunmuştur.⁷³

⁷¹ Veyssel Uysal, "Günümüz Türk Toplumunda Dinsellik ve Kadın/Erkek Aleyhtarı Tutumlar", *MÜİF Dergisi* 20 (2001), 81-114.

⁷² Kaya – Uysal, "Günümüzde Dindarlık ve Toplumsal Cinsiyet Rolü Algıları Üstüne Bir Araştırma", 659.

⁷³ Cirhinlioğlu, "Dini Yönelimler ve Önyargı", 1376.

Tablo 10. DFÖ ve TCRTÖ'den alınan puanlar arasındaki ilişkiler

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
DFÖ (1)	r 1						
	p						
EşCR (2)	r 0,123	1					
	p 0,003**						
KCR (3)	r -0,548	0,262	1				
	p 0,000**	0,000**					
EvCR (4)	r 0,009	0,451	0,426	1			
	p 0,823	0,000**	0,000**				
GCR (5)	r -0,424	0,122	0,719	0,565	1		
	p 0,000**	0,003**	0,000**	0,000**			
ErCR (6)	r -0,139	0,183	0,465	0,664	0,598	1	
	p 0,001**	0,000**	0,000**	0,000**	0,000**		
TCRTÖ (7)	r -0,301	0,525	0,806	0,805	0,834	0,749	1
	p 0,000**	0,000**	0,000**	0,000**	0,000**	0,000**	

1110 | db

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

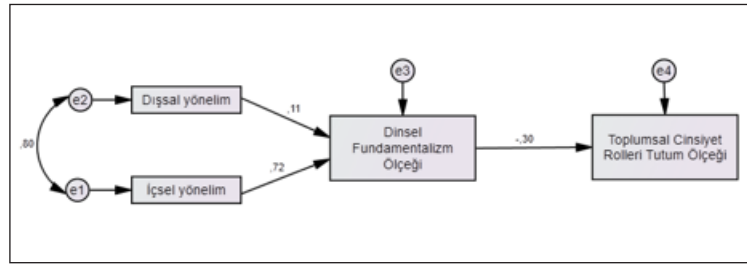
Tablo 10 incelendiğinde, DFÖ genelinden alınan puanlarla TCRTÖ'den ($r = -0,301$, $p < 0,001$) ve KCR ($r = -0,548$, $p < 0,001$), GCR ($r = -0,424$, $p < 0,001$) ve ErCR ($r = -0,139$, $p < 0,001$) alt boyutlarından alınan puanlar arasında negatif ve anlamlı korelasyon olduğu görülmektedir. Tablo 10'a göre, DFÖ'den alınan puanlar ile TCRTÖ'nün EşCR boyutundan alınan puanlar arasında pozitif korelasyon bulunduğu ($r = 0,123$, $p < 0,01$), buna karşın EvCR boyutundan alınan puanlar arasında anlamlı korelasyon bulunmadığı görülmektedir ($p > 0,05$). Buna göre, DFÖ'den alınan puanlar artarken TCRTÖ'den, KCR, GCR ve ErCR alt boyutlarından alınan puanlar azalmakta fakat EşCR alt boyutundan alınan puanlar artmaktadır. Genel bir deyişle, fundamentalist dinî yönelimde artışla birlikte cinsiyet eşitlikçi tutumlar azalmakta buna karşın ayrımcı tutumlar artmaktadır. Aynı zamanda DFÖ ile TCRTÖ geneli ($p < 0,001$) ve KCR, GCR ve ErCR alt boyutları arasında da negatif yönlü anlamlı ilişki saptanmıştır ($p < 0,01$). Bu sonuç doğrultusunda, dindar insan olmanın iyi insan olmaktan önemli olduğunu (*dinsel öğretiler boyutu*), kutsal metnin yorumlanamaz bir hakikat olduğunu (*sembolik düşünce boyutu*) ve ilahi varlık alanı ile beşerî varlık alanı arasında katı bir ayrım bulun-

duğunu düşünen (*kategorik düşünce boyutu*) bireylerin geleneksel tutumları yükselirken; kadına, cinsiyetin geleneksel kabullerine ve erkek cinsiyet rolüne ilişkin eşitlikçi tutum ve düşüncelerinin düştüğü söylenebilir. Buna göre, dindarlığın fundamentalist yönelimlerindeki artış, cinsiyet rolleri konusunda ayrımcı tutumları arttırmakta, eşitlikçi tutumları azaltmaktadır.

2.4. Değişkenlerin Yordanmasına İlişkin Yapısal Eşitlik Modeli

Alan araştırmasına dâhil edilen bireylerin DYÖ'den aldıkları puanların DFÖ'den aldıkları puanları etkilediği ve DFÖ'nün de TCR-TÖ'den aldıkları puanları etkilediği yönündeki araştırma hipotezinin test edilmesi için, Yapısal Eşiklik Modellemesi kullanılmıştır.

Şekil 2. Yapısal eşitlik modeli yol diyagramı

Şekil 2'ye göre, araştırma kapsamına alınan bireylerin DYÖ'de bulunan DDY alt boyutundan aldıkları puanlar, DFÖ puanlarını anlamlı biçimde yordamamakta ($\beta=0,11$ $p>0,05$), İDY alt boyutundan alınan puanlar ise DFÖ puanlarını anlamlı ve pozitif yönde yordamaktadır ($\beta=0,72$ $p<0,05$). Ayrıca DFÖ'den alınan puanların da TCR-TÖ'den alınan puanları anlamlı ve negatif yönde yordadığı tespit edilmiştir ($\beta= -0,30$ $p<0,05$). Bu sonuçlar göstermektedir ki içsel dinî yönelim dinsel fundamentalizmi arttırmakta, dinsel fundamentalizm ise toplumsal cinsiyet rolleri tutumlarını olumsuzlaştırmakta/gelenekselleştirmektedir.

Sonuç

Dinî yönelimlerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlar ile ilişkisini incelemek amacıyla geliştirilen alan araştırmasının sonuçlarına göre, araştırmanın temel hipotezi doğrulanmıştır. Araştırmadan iki temel sonuç çıkmıştır: Birincisine göre, içsel dinî yönelim dinî fundamentalizmi pozitif ve anlamlı düzeyde yordamaktadır. İkinci

sonuca göre ise dinî fundamentalizm, toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili eşitlikçi tutumları negatif ve anlamlı düzeyde yordamaktadır. Bu sonuçlara göre, içsel ve dışsal dindarlığın beraberinde getirdiği dünya görüşü, ölçüğe ilişkin teorik açıklamalardan farklı şekillerde tezahür etmektedir. İçsel dinî yönelimli bireyler, daha toleranslı değil daha ayrımcı bulunmuştur. Başka bir ifadeyle, içsel dinî yönelim boyutundaki ifadeleri benimsemiş; araştırmaya dâhil edilen bireyler için dinî inancı içsel dünyalarının bir ögesi, büyük ölçüde şahsî bir yaşam rehberi olarak görmeye, böylece toplumsal cinsiyet tutumlarında daha hoşgörülü ve eşitlikçi olmaya değil gelenekçiliğe ve toleranssızlığa işaret etmiştir.

Çalışmadan elde edilen bir sonuca göre içsel dinî yönelim, dinsel fundamentalist eğilimleri pozitif yönde yordamaktadır. Bu durum, hem İslam'ın gündelik ve kamusal yaşamla iç içeliği hem de Türkiye'deki din-siyaset ilişkisi çerçevesinde düşünülmelidir. Nitekim baskın dinî-siyasi söylemin dinî ve dinî olmayan alanları da etkileme eğilimi gösterdiği durumlarda, bireylerin dinî inançlarını yaşamın tüm alanlarına yayma eğilimiyle somutlaşan (DYÖ'de içsel dindarlık olarak tanımlanan) dinî yönelimleri, dinin baskıcı biçimlerini getirebilecektir. Dinin siyasetle ilişkisinin din-dışı alanlardaki etkileri, kimi çalışmalarda da ortaya konmuştur. Örneğin Yücekök "örgütlenmiş din" üzerine yaptığı çalışmasında, Türkiye'deki dinî derneklerin siyasal kurumlar ve sosyo-ekonomik yapı üzerindeki etkilerini incelemiş ve dinin bir ideoloji olarak farklı kesimler tarafından din-dışı çıkarlar sağlamak için kullanıldığını açıklamıştır.⁷⁴ Bu tür dindarlar aynı zamanda çıkarları sağlayan şeyi –yani dini– savunmak uğruna baskıcı ve ön yargılı olabilmektedirler. Diğer taraftan Davison, dindar-laik ikiliğinden önce Türkiye'deki laiklik ilkesinin gerçekliğini sorgulayarak Türkiye'de devletin İslam'a yaklaşımının tarafsız olmadığı üzerinde durur. Davison'a göre Türkiye'de laiklik, dinin siyasetten ayrıştırılmasını değil; ayrıştırma söylemiyle siyasete girmesini, kurumlar vasıtasıyla kontrol altında tutulmasını ifade etmektedir.⁷⁵

Betimleyici bulgularla desteklendiği üzere, araştırma evreni dinî-geleneksel özellikler göstermektedir. Bu bulgular, Türkiye'nin siyasi atmosferinin dinle ilişkili karakteriyle birlikte düşünüldüğünde, ölçekteki içsel dinî yönelimlerin –ölçeğin kuramsal iddialarının

⁷⁴ Ahmet N. Yücekök, *Türkiye'de Örgütlenmiş Dinin Sosyo-Ekonomik Tabanı* (1946-1968) (Ankara: Sevinç Matbaası, 1971), 235.

⁷⁵ Andrew Davison, *Secularism and Revivalism in Turkey* (New Haven: Yale University Press, 1998), 134-187.

aksine– fundamentalist dindarlığı ve onun en karakteristik özelliği olan ayrımcılığı getirmesi anlaşılır olmaktadır. Çünkü özellikle Sivas ili gibi homojen, geleneksel toplumlarda dinî inancın etki alanı genişledikçe araçsallaşması beklenebilir.

Modernleşme sürecini Batı'daki şekliyle yaşamamış olan Türkiye'de, modernitenin gelenekseli aşındıran etkilerini güvenilmez bulan muhafazakâr kesimler için din, geleneksel kültürün korunmasında ve politik alanda önemli bir referans olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir deyişle din, gelenekselin güvenilirliği karşısında yeni olanın tekinsizliğine karşı bir bariyer olarak düşünülmektedir. Batı'da ise dinin içselleştikçe özel alana çekildiği, dünyevi alan üzerindeki etkisinin görece azaldığı söylenebilir. Dinî Yönelim Ölçeğinin içsel dinî yönelimi ölçmeye dönük maddelerinde geçen “*dinsel inancımı hayatımın tüm alanlarına uyguladım*” gibi cümlelerdeki “*hayatın tüm alanları*” ifadesi ile daha ziyade özel hayat kastedilmektedir. Allport ve Ross'un bu türden dinî yönelimleri “içsel” ve farklılıklara toleranslı bir dindarlık biçimi olarak tanımlamasının kültürel koşulları da burada yatmaktadır. Oysa tarihsel ve kültürel koşulları Batı'dakinden çok farklı olan Müslüman toplumdaki bireylerin, içsel dinî yönelim başlığı altındaki ifadelerle katılmasının içerdiği anlam ve sonuçların aynı olacağını söylemek zordur. Dinsel Fundamentalizm Ölçeği de içsel-dışsal dinî yönelimin araştırma evreni içindeki farklı içeriğini ortaya koymuştur. Çalışmanın ikinci sonucu bu farklılığa işaret etmektedir. Buna göre, genellikle tutucu ve ön yargılı düşünme biçimleriyle seyreden dinsel fundamentalizm, toplumsal cinsiyet ayrımcılığına da temel oluşturmaktadır. Pek çok inanç ve düşüncede gömülü olan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, fundamentalist dindarlarda dinî normlar temelinde içselleştirilmekte, bu yolla ataerkil kültürel yapı yeniden üretilmektedir.

İçsel dindarlığın dinsel fundamentalizmi arttırdığı yönündeki sonuç göstermektedir ki Sivas'ta muhafazakâr bireylerin yaşamında dinî değerler, modern değerlerin değişkenliği karşısında –yok olma tehdidi altında olduğu düşünülen– geleneksel değerlerin savunusunda önemli bir referanstır. Her ne kadar alan araştırmasının betimleyici bulgularında bireyler farklılıklara hoşgörülü yaklaştıklarını ifade etseler de ölçek bulguları ve ileri analizler göstermektedir ki bireyin “Allah ve kul arasındaki” içsel ilişkisi, özel alanını sarıp sarmalamakla kalmayıp kamusal alana ve gündelik hayat pratiklerine de uzanabilmektedir. Bu yolla içsel dindarlık, toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili tutum ve davranışları ayrımcı biçimlerde ortaya çıkarmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, genellikle birbirinden özerk, evrensel kategoriler olarak değerlendirilen dinî kabuller ile cinsiyet algıları arasındaki ilişki ve etkileşimlerin bir yönünü ortaya koymuştur. Buna göre din, cinsiyet kültürünün referanslarından biridir. Dinin politik alanda ve gündelik yaşamda önemli bir referans kaynağı olduğu kültürlerde, içsel dinî yönelim kişisel bir tercihin ötesine geçmekte, fundamentalist dinî algıyı arttırabilmekte ve böylece kadına yönelik ayrımcı düşünce ve davranışlar şeklinde cinsiyet kültürüne de yansımaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmed, Leila. "Feminism and Feminist Movements in the Middle East, Preliminary Exploration: Turkey, Egypt, Algeria, People's Democratic Republic of Yemen." *Women's Studies International Forum*. ed. Azizah Y. Al- Hibri. 5/2 153-168. Oxford: Pergamon Press, 1982.
- Allport, Gordon W. – Ross, J. Michael. "Personal Religious Orientation and Prejudice". *Journal of Personality and Social Psychology* 5/4 (1967), 432-443.
- Allport, Gordon W. "The Religious Context of Prejudice". *Journal for the Scientific Study of Religion* 3/5 (1966), 447-457.
- Altemeyer, Bob – Hunsberger, Bruce. "A Revised Religious Fundamentalism Scale: The Short and Sweet of It". *The International Journal for the Psychology of Religion* 14/1 (2004), 47-54.
- Altemeyer, Bob – Hunsberger, Bruce. "Authoritarianism, Religious Fundamentalism, Quest, and Prejudice". *The International Journal for the Psychology of Religion* 2 (1992), 113-133.
- Argyle, Michael. *Psychology and Religion: An Introduction*. London: Routledge, 2000.
- Ayten, Ali – Sağır, Zeynep. "Dindarlık, Dinî Başa Çıkma ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma". *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2014), 5-18.
- Ayten, Ali. *Empati ve Din: Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-sosyal Bir Araştırma*. İstanbul: İz Yayınları, 2010.
- Bayhan, Vehbi. "Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet". *Doğu Batı* 16/63 (2013), 147-164.
- Beauvoir, Simone de. *İkinci Cinsiyet II*. çev. Gülnur Acar Savran. İstanbul: Küy Yayınları, 2021.
- Berger, Peter L. *Kutsal Şemsiye-Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları*. çev. Ali Coşkun. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2000.
- Berktaş, Fatmagül. "Doğu ile Batı'nın Birleştiği Yer: Kadın İmgesinin Kurgulanışı". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*. ed. Uygur Kocabaşoğlu. 3/275-285. İstanbul: İletişim, 2020.
- Bhasin, Kamla. *Toplumsal Cinsiyet Bize Yüklenen Roller*. çev. Kader Ay – Zeycan Sarıhacıoğlu. İstanbul: KDYY, 2015.
- Bora, Tanıl. *Türk Sağının Üç Hâli: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslâmcılık*. İstanbul: Birikim, 2012.
- Carr, Thomas K. – Santosh, C. Saha. *Religious Fundamentalism in Developing Countries*. London: Greenwood Press, 2001.
- Cirhinlioğlu, Fatma G. "Dini Yönelimler ve Önyargı". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 7/1 (2010), 1366-1384.
- Cirhinlioğlu, Fatma G. *Üniversite Öğrencilerinde Utanç Eğilimi, Dinî Yönelimler, Benlik Kurguları ve Psikolojik İyilik Hali Arasındaki İlişkiler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

- Cirhinlioğlu, Fatma G. – Ok, Üzeyir. “Kadınlar mı Yoksa Erkekler mi Daha Dindar?”. Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks 3/1 (2011), 121-141.
- Cirhinlioğlu, Zafer vd. *Dindarlık, Ruh Sağlığı ve Modernite*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2013.
- Çağatay, Selin. “Kemalist Feminizm: Kadın Hareketi Tarihinin Göz Ardı Edilmiş ‘Bariz Gerçeği’”. *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce: Feminizm*. Ed. Feryal Saygılıgil – Nacide Berber. 10/313-330. İstanbul: İletişim, 2020.
- Çakır, Serpil. *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis, 2016.
- Darkot, Besim. “Türkiye’nin Nüfus Hareketleri Üzerine Yeni Gözlemler”. *Türk Coğrafya Dergisi* 27/21 (1961), 1-14.
- Davison, Andrew. *Secularism and Revivalism in Turkey*. New Haven: Yale University Press, 1998.
- Delaney, Carol. *Tohum ve Toprak*. çev. Selda Somuncuoğlu – Aksu Bora. İstanbul: İletişim, 2001.
- Demir, Mustafa. *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*. Sakarya: Sakarya Kitabevi, 2005.
- Demirel, Ömer. “Sosyo-Ekonomik Açından Osmanlı Dönemi Sivas Ermenileri”. *Osmanlı Dönemi Sivas Şehri*. 182-190. Sivas: Sivas Valiliği Tarih ve Kültür Araştırmaları Merkezi, 2006.
- Dökmen, Zehra. *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi, 2012.
- Donovan, Josephine. *Feminist Teori*. çev. Aksu Bora vd. İstanbul: İletişim, 2005.
- Durakbaşı, Ayşe. *Halide Edip: Türk Modernleşmesi ve Feminizm*. İstanbul: İletişim, 2017.
- Ecevit, Yıldız. “Üretim ve Yeniden Üretim Sürecinde Ücretli Kadın Emeği”. *Toplumsal Araştırmalar Dergisi* 9 (1985), 72-93.
- Gökçe, Turan. “1831 Nüfus Sayım Sonuçlarına Göre Sivas Sancağının Demografik Yapısı”. *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri-1 (21-25 Mayıs 2007)*. ed. Şeref Boyraz. 1/221-257. Sivas: Sivas Valiliği, 2007.
- Göle, Nilüfer. *İç İçe Geçişler: İslam ve Avrupa*. İstanbul: Metis, 2010.
- Güler, Kahraman – Tüysüz, Büşra. “Cinsel Mitler ve Toplumsal Cinsiyet Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi* 7 (2021), 291-313.
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1998.
- Iannaccone, Laurence R. “Toward an Economic Theory of ‘Fundamentalism’”. *Journal of Institutional and Theoretical Economics* 153 (1997), 100-116.
- Illich, Ivan. *Gender*. çev. Ahmet Fethi. Ankara: Ayraç, 1996.
- Kadioğlu, Ayşe. *Cumhuriyet İradesi ve Demokrasi Muhakemesi*. İstanbul: Metis, 1999.
- Kandiyoti, Deniz. *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*. İstanbul: Metis, 2011.
- Kaplan, Lawrence. *Fundamentalism in Comparative Perspective*. Amherst: University of Massachusetts Press, 1992.
- Karakaş, Mehmet. “Türkiye’nin Kimlikler Siyaseti ve Sosyoloji”. *Akademik İncelemeler Dergisi* 8/2 (2013), 1-44.
- Kaya, F. Şule – Uysal, Veysel. “Günümüzde Dindarlık ve Toplumsal Cinsiyet Rolü Algıları Üstüne Bir Araştırma”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/36 (2015), 646-662.
- Kazemi, Ferhad. “Gender, Islam and Politics-Iran”. *Iran Chamber Society*. Erişim 11 Kasım 2021. http://www.iranchamber.com/society/articles/gender_islam_politics_iran2.php
- Köktaş, M. Emin. *Türkiye’de Dini Hayat: İzmir Örneği*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1993.
- Kuzgun, Yıldız – Sevim, Seher A. “Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 37/1 (2004), 14-27.
- Kuzucu, Kemalettin. “1021’den 1921’e Türk-Ermeni İlişkilerinin Sivas Boyutu”. *Tarihte Türkler ve Ermeniler* 4 (2014), 1-54.
- Mitchell, Juliet. “Kadın ve Eşitlik”. çev. Fatmagül Berktaş. *Kadın ve Eşitlik*. ed. Juliet Mitchell – Ann Oakley. 23-46. İstanbul: Pencere, 1998.

- Mutlu, Sevda. "Siyaset ve Temsil". *Sivas Atlası*. ed. Kaan Şevki Kavak. 439-462. Sivas: SVS Yayınları, 2020.
- Özbek, Süleyman. "Ortaçağlarda Anadolu Ticaret Yollarının Kavşağında Sivas". *Seçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri (29 Eylül-1 Ekim 2005)*. ed. İbrahim Yasak. 406-413. Sivas: Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006.
- Pargament, Kenneth. "The Bitter and the Sweet: An Evaluation of the Costs and Benefits of Religiousness". *Psychological Inquiry* 13/3 (2002), 168-181.
- Ryckman, Richard M. vd. "Intrinsic-Extrinsic Religiosity and University Students' Willingness to Donate Organs Posthumously". *Journal of Applied Social Psychology* 34/1 (2004), 196-205.
- Sancar, Serpil. *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim, 2017.
- Sezen, Abdülvahid. "Dinsel Fundamentalizm Ölçeğinin Türkçe Çevirisinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Dergisi* 30 (2010), 135-147.
- Sezen, Abdülvahid. "İman Gelişimi-Dinsel Fundamentalizm İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Örneği". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (2008), 203-232.
- Strizenec, Michal. "Dindarlık ve Bilişsel Süreçler". çev. Abdülvahid Sezen. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10/3 (2010), 273-286.
- Subaşı, Necdet. "Fundamentalizm, İslam ve Hayat". *İslami Araştırmalar Dergisi* 8/3-4 (1995), 250-262.
- Sullivan, Thomas J. *Introduction to Social Problems*. Boston: Pearson Education, 2003.
- Tam, Gülşah – Vefikuluçay Yılmaz, Duygu. "Diyabet Hastalarının Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 14/77 (2021), 697-705.
- Tamer, Aytül. *İrade-i Milliye: Ulusal Mücadelenin İlk Resmi Yayın Organı*. İstanbul: Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, 2004.
- Tekeli, Şirin. *Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar*. İstanbul: İletişim, 2011.
- Tiliopoulos, Niko vd. "The Means and Ends of Religiosity: A Fresh Look at Gordon Allport's Religious Orientation Dimensions". *Personality and Individual Differences* 8/42 (2007), 1609-1620.
- Timuroğlu, Senem. *Kanatlanmış Kadınlar: Osmanlı ve Avrupalı Kadın Yazarların Dostluğu*. İstanbul: İletişim, 2020.
- Uysal, Veysel. "Günümüz Türk Toplumunda Dinsellik ve Kadın/Erkek Aleyhtarı Tutumlar". *MÜİF Dergisi* 20 (2001), 81-114.
- Uysal, Veysel. *Türkiye'de Dindarlık ve Kadın*. İstanbul: DEM Yayınları, 2006.
- Yapıcı, Asım. "Cinsiyete Göre Farklılaşan Dindarlıklar ve Kadınlarda Dinsel Yaşamın Farklı Görüntüleri". *Dini Araştırmalar Dergisi* Kadın Özel Sayısı (2016), 131-161.
- Yapıcı, Asım. "Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık". *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2002), 75-117.
- Yapıcı, Asım. "Türk Toplumunda Cinsiyete Göre Dindarlık Farklılaşması: Bir Meta-analiz Denemesi". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2012), 1-34.
- Yücekök, Ahmet N. *Türkiye'de Örgütlenmiş Dinin Sosyo-Ekonomik Tabanı: (1946-1968)*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1971.
- Zeyneloğlu, Simge – Terzioğlu, Fisun. "Development and Psychometric Properties Gender Roles Attitude Scale". *H. U. Journal of Education* 40 (2011), 409-420.

RELIGIOUS ORIENTATIONS AND ATTITUDES TOWARDS GENDER ROLES: EXAMPLE OF SIVAS*

Ayşe ÇAĞRICI ZENGİN**
Zafer CİRHİNLİOĞLU***

Extended Abstract

The differences between the sexes are related to the interactions between religious convictions and other social mechanisms. Similarly, religions interact not only with the otherworldly domain but also with the worldly domain. Gender culture is also at the center of the material elements that religion impacts. This symbolic exchange between religious and worldly culture can also differentiate religious orientations. Different religious orientations can also bring about different gender perceptions.

This study aims to reveal the effect of religious orientations on gender discrimination through the example of Sivas. The study, gender attitudes were examined under the influence of intrinsic, extrinsic, and fundamentalist religious orientation types.

The study sample was selected from individuals over 18 living in Sivas province by cluster sampling technique. The sample size was determined as 600 people, with a 95% confidence interval and a 4% margin of error, based on the 2017 population data of the Turkish Statistical Institute.

* In order to collect the research data, the permission of Cumhuriyet University Rectorate Legal Counsel, dated 21.05.2018 and number 3 was obtained. This article was produced from the data of Ayşe Çağırıcı Zengin's doctoral thesis named "Religiosity and Gender Discrimination" conducted under the consultancy of Zafer Cırhınlioğlu, affiliated to Cumhuriyet University Social Sciences Institute. Financial Support was received from Cumhuriyet University Scientific Research Projects (Cübap) Unit. (edb-040) This article have been expanded with additional measurement tools, analysis methods and results from the data of coomuniqué titled "Religiosity and Gender Discrimination" presented at the IX. National Sociology Congress.

** Responsible Author, Assist. Prof., Sinop University, Faculty of Science and Literature, Sociology Department, Sinop, Turkey, aysecagrici@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5642-4660>.

*** Prof., Cumhuriyet University, Faculty of Literature, Sociology Department, Sivas, Turkey, cirhin@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9813-8806>.

The data used in the study were collected by questionnaire technique. Independent group t-tests and analysis of variance were used to examine the relationships between variables, and Pearson correlation analysis was used to compare the scores obtained from the scales. Structural equation modeling was used to test the hypotheses. The measurement tools of the study consisted of the “Religious Orientation Scale,” “Religious Fundamentalism Scale,” and “Gender Roles Attitude Scale.”

The study’s main hypothesis is that the scores from the Religious Orientation Scale affect the scores from the Religious Fundamentalism Scale, and the scores from the Religious Fundamentalism Scale affect the scores from the Gender Roles Attitude Scale. The sub-hypotheses are as follows:

- The religious fundamentalism levels of individuals with intrinsic religious orientation are higher than individuals with extrinsic religious orientation.
- There is a positive relationship between religious fundamentalism and gender discrimination.
- The discriminatory attitudes of individuals with an intrinsic religious orientation toward gender roles are higher than individuals with extrinsic religious orientation.

Two main results emerged from the field research. According to the first result, intrinsic religious orientation predicts religious fundamentalism positively and significantly. According to the second result, religious fundamentalism predicts egalitarian attitudes towards gender roles negatively and significantly. These two results showed that intrinsic and extrinsic religiosity pointed to different situations within the research universe than stated in the theoretical explanations of the scale.

The Religious Fundamentalism Scale revealed the different content of intrinsic and extrinsic religious orientations within the research universe. According to the second conclusion, religious fundamentalism also forms the basis of gender discrimination. Sexism is internalized in fundamentalist religions based on religious norms, and in this way, the patriarchal cultural structure is reproduced. The result obtained from the research, that intrinsic religiosity increases religious fundamentalism, shows that religious values are an essential reference in defense of traditional values in the lives of conservative individuals in Sivas.

As a result, this study revealed one aspect of the relationships and interactions between religion and gender discrimination, which are considered autonomous and universal categories. Accordingly, religion is one of the references of gender culture: In cultures where religion is an essential reference, intrinsic religious orientation goes beyond a personal preference, can increase the fundamentalist religious perception, and thus is reflected in the gender culture in the form of discriminatory thoughts and behaviors towards women.

Keywords: Sociology of Religion, Intrinsic Religious Orientation, Extrinsic Religious Orientation, Religious Fundamentalism, Gender Roles Attitudes.

